

Szeged és Lotharingia

PALÁSTI LÁSZLÓ KUTATÁSAI

Érettségi bizonyítványomat, amely 1943. június 10-én kelt, szép kézírásával Palásti László töltötte ki. A Baross Gábor gyakorlógimnáziumban nem volt ugyan tanárom, de mint Fírbás Oszkár igazgató jobbkeze, mint „igazgatói irodai segéde” (ahogy most a közös értesítőben olvasom) rá hárult ez a feladat. Később 1947/48-ban mint gyakorló tanárjelöltnek ő volt latinból a szakvezető tanárom. 1966 nyarán ő várt Párizsban az Invalidusok terén, a repülőtérrel érkező autóbussz végállomásán s ő irányította első útjainkat „az ámulások szent városában”. S bár közben átképezte magát orosz nyelvtanár-rá, s e minőségében működött a tanárképző főiskolán, másik régi szakjához, a franciához sem lett hűtlen. A főiskola évkönyveiben, a Somogyi-könyvtári Műhelyben és különféle francia folyóiratokban rendre jelentette meg Szeged francia vonatkozásairól dolgozatait. Mivel városunk francia kapcsolatai főként Lotharingia felé mutatnak, elsősorban ottani folyóiratokban. De jelentek meg írásai a párizsi Larousse kiadó Vie et Langage (Élet és Nyelv) című havi folyóiratában is.

Gyakran emlegeti, hogy Nizza (azaz Nice) helyett Szegednek több joggal volna francia testvérvárosa Nancy, Lotharingia központja. Az ottani történelmi múzeumnak és a lotharingiai régészeti társulatnak negyedévenként megjelenő helytörténeti folyóiratában, amelynek címe Le Pays Lorrain (szó szerint Lotharingia Ország, azaz röviden: Lotharingia), az ugyanott kiadott Annales de l'Est című időszaki kiadványban már több tanulmánya jelent meg. Legutóbb a 66. évfolyamában járó Le Pays Lorrain 1985. évi 2. számában La Hongrie és La Lorraine címmel, Mille ans de rapports hungaro-lorrains 910—1900 alcímmel. Tehát Magyarország és Lotharingia; a magyar-lotharingiai kapcsolatok ezer esztendeje. A kalandozásoktól a huszadik századig követi benne végig az érintkezések mozzanatait.

A török ellen

Szeged és Lotharingia kapcsolatai az idén különlegesen időszerűek: Szegednek a török alóli fölszabadulásával függenek össze. A várost fölszabadító császári csapatok egy része elzász-lotharingiai parancsnokok vezetésével állott. Január 2-án volt háromszáz esztendeje, hogy Bátor Pierre Ernst de Mercy és Johann Donatus Heissler tábornokok csapatai először tettem kísérletet a török kiűzésére. Am hiába foglalták el a várost, a várat nem tudták bevenni Dühükben fölgújtották a házakat, elhajtották a jószágokat. Április 24-én hajnalban újabb kísérletet tettek, s bár nagy veszteségeket okoztak a török, tatár és az oldalukon harcoló kuruc csapatoknak, a vár fölmentése most sem sikerült.

Végül is Buda fölszabadítása, szeptember 2-a után vált lehetővé a török kiűzése Szeged várából. A főparancsnok, Lotharingiai Károly herceg de la Vergne márkit bízza meg a földadattal. Ő is, akár Mercy, lotharingiai volt. A szegedi szájhagyomány Mercynek és Heisslernek tulajdonította a város fölszabadítását. „Hercili és Mercili” nevével emlegetik, holott az október 23-i fölszabadításban nekik már nem jutott szerep. De la Vergne altábornagy a vár ostromában sebet kapott, és pár nap múlva meghalt. Ő volt az első, akit az alsóvárosi templom kriptájába temettek el. Mercy már előbb, október 5-én behalt a harcokban kapott sebeibe, de Bécsben, így ő ott temették el.

A varban

Ettől kezdve szokássá vált a szegedi várparancsnokokat az alsóvárosi templomba temetni. Minthogy a szegedi vár helyorségét a lotharingiai ezred (Regimen Lotharingianum) adta, a várparancsnokok közt is több lotharingiai születésű volt. Így Despilliers grófja, Théodore François, 1723-tól haláláig, 1728-ig. Ő is a Havi Boldogasszony templomában nyugszik. Pierre Richard de Serrière báró 1752-ben halt meg itt, és temették a barátok templomába. Végül a leghíresebb várparancsnok Lotharingiai József herceg (1759-1812) volt, szintén az alsóvárosi kriptá lakója, akiről Palásti László korábban külön tanulmányt írt (Le Pays Lorrain, 1963. 3. sz.). Bálint Sándor Szegedi szótár-a megőrizte a hercegnek a szegedi nép adta nevét: szuszogó princnek hívták a kövér altábornagyot, aki 1801-től haláláig volt a vár ura, s közben öszibarackot

termesztett a napos várkertben. A hagyomány szerint, melyet Reizner János örökölt meg, ezt a tájunkat azóta oly jellemző gyümölcsöt ő honosította meg.

Bizonnyára sok lotharingiai volt a napóleoni háborúk francia foglyai közt, akiket a várban őriztek. Sokan meg is haltak közülük, olyannyian, hogy a szegedi szájhagyományban fennmaradt a Francia temető emléke; Kováts István szerint az árvaház (a Londoni körút és a Tolbuhin sugárút sarkán levő gyermekotthon) helyén. De a várbeli francia tiszték közt is akadt lotharingiai. Egyikük, bizonyos Léopold de Sainte-Marie kapitány nyugdíjba vonulása után 1750-ben itt maradt a városban, polgárjogot kapott. Alighanem az ő utódai a Szemmáry család ma is köztünk élő tagjai.

Lotharingiaiak Szegeden

A francia eredetű szegedi vezetéknevek átvezetnek a kapcsolatoknak egy másik fajtájára: a 18. században a Temesközbe (a bécsi udvar adta nevén Bánátba, magyarítva Bánságba) telepített elzász-lotharingiaiaknak ideköltözésére. Ez Palásti László kutatásainak másik, kiterjedt területe. Számos tanulmányban gyarapította az idevágó családnevek számát. Ma főként Romániához tartoznak azok a községek, amelyekben ezek a részben elnémetesedett lotharingiai, elzászi francia családok megtelepedtek. Lakóik régtől gazdasági és kulturális kapcsolatban állottak Szegeddel. A nagyősi (tomnatici) plébános elmondta nekünk (éppen Palásti Lászlóval együtt látogattuk meg vagy évtizede), hogy az édesanyja 19. század hetipiacra bejárt vonattal Szegedre, hozta a vaját, tejfölt, túrót, tyúkot. A szegedi középiskolákban, konviktusokban sok ilyen temesközi diák tanult, lakott. E kapcsolatok természetes folyománya, a város vonzásának következménye volt, hogy ezekből a falukból is sokan beköltöztek Szegedre. Palásti László fáradhatatlan levéltári és könyvtári kutatások, levelezések és helyszíni tapasztalatok alapján bőséges adattárat gyűjtött össze a francia eredetű szegedi családokról. Ez a névanyag két évszázad alatt változott, sok kiveszett belőlük, de Palásti szerint még ma is több mint hatvan ilyen név él, s ezeket a neveket most is több száz szegedi viseli.

A nevek egy része őrizi az eredeti francia alakot, más részük már az idők folyamán a német és magyar környezet kiejtése nyomán eltorzult ilyenek:

Andres (Andrez, Andrés)
André
Bastian
Botwen (Baudouien)
Bereng (Périn, Perrin)
Bertron (Bertrand)
Chambré (Chambre)
Chappon
Christoph (Christophe)
Dippong (Dupont)
Flatrés
Fournier
Frecot (Frécaut)
Gajó (Gaillet, Caillaud)
Gallé (Gallet)
Geoffroy
Giljon, Giljum, Gion (Guillaume)
Grandpierre
Grenet
Hallof (Aloffe)
Haring (Hareng)
Herdibu (Herbuvaux)
Hunyár (Houniar, Housniard)
Kahlesz (Gales, Kalis)
Karnót (Carnot)
Kollet (Collet)
Kokron (Cocron, Coqueron)
Kortje (Cordier)
Lafleur
Lapping (Lapin)
Leblanc, Leblang (Leblanc)
Letang (Létang)
Madlen (Madelaine)
Maldet
Marschal (Maréchal)
Marthé (Martín, Marthet)
Maszong (Masson)
Michel
Mison (Michon)
Muschong (Mougeon)
Noel (Noël)
Oberting (Aubertin)
Piar (Billard)
Pierre
Pikhart (Picard)
Polen (Paulin)
Potje (Potier)
Puljer (Boulier)
Renong (Renaud)
Raenyé (Régnier)
Rosiár (Rosière)
Rouland
Sapszon (?)
Sáti (Chadey, Chady, Chadé, Chatin?)
Schannen (Janin)
Schillong (Gilson)
Schofró (Geoffroy)
Sors (Georges)
Stuffe (Stophelé)
Szimone (Simonet)
Vitje (Vétier)
Thiébaud
Wanie (Vanier)
Verlen (Werlein; német)
Wottreng (Vautrin)

Jó néhány magyarított név mögött is francia eredetű vezetéknev áll: Dús azelőtt Dippong volt; Koltai, korábban Kortje; Munkácsi lett a Muschongból, Pataki Potjéből, Simor Schannenből, Nagyősi Vitjéből s így tovább.

A Vie et Langage 1963. augusztusi számában Palásti László, között néhány érdekes cégtáblát francia vezetéknevű szegedi iparosok üzlete fölül. Ilyeneket: Schofró Ferenc cipőfelsőrész-készítő, Szemmáry Andor rádió-, villanszerelő-mester, Noel Antal esztergályos és modellasztalos, Stuffe János úri és egyenruhászabómester, Giljum Ferenc férfiszabó, Mussong Miklós cipézmester, Giljon Miklós cipész, Pierre György férfiszabó, Wottreng Péter szabómester. Azóta ezek a nevek is megfogtakoztak.

*

Palásti László kutatásai a népességtörténet, a nyelv- és társadalomtörténet számára gazdag tanulságokat tártak föl, a várostörténetet gazdagították, és a magyar-francia barátság ápolásához is értékes örökséget tártak föl. Ha volna szegedi könyvkiadás, tanulmányai megérdemelnék, hogy kötetbe gyűjtve maradóan termékenyítsék meg a szegedi kutatást és közművelődést.

PÉTER LASZLÓ

Színek és helyek

TISZA-HÍD

A régi szegedi közúti híd úgy él emlékezetemben, mintha a világítótest-oszlopokon szárnyukat kiterjesztő vasmadarak lebegtetnék a folyómeder fölött.

A Rudolf (ma: Roosevelt) térről a múzeum felé menet mindig megálltunk az átjárórész boltíve alatt. Vártuk a villamost. A villamos néha késést. Ilyenkor futó pillantást vetettünk a kisvasút (a „madzag”) indóházára, a híd láb körül fölhalmozott sárga- és görögdiñnye-kupacokra.

Az újszegedi villamos a főposta felől érkezett és a Temesvári (ma: Odesszai) körúton, a gyermekkorháznál volt a végállomása. Mikor a boltív fölé ért, zúgást hallottunk. A nagy súly megregettette a boltívet, és a rezgések valóságos testünkbe hatoltak.

Mágnesként vonzott bennünket Újszeged: a fakoronák mögül előkandikáló templomtorny, a vakok intézetének sárgás és a kísérleti intézet vörös-barna tömbje.

Az oldalsó csigalépcsőn (ma is megvan) kapaszkodtunk fel a hídra. Jobbára az üttesten lépkedtünk. Csak a legbátrabbak merészkedtek fel a gyalogjárdára. A régi hídnak sárgásbarnára festett vaskorlátja volt, részben tehát nyitott védővonal. A járdát deszkapallók fedték. Az illesztés nem volt — nem is lehetett — tökéletes. A réseken át a vízre láttunk, s a félelem keltette zibbadtságban szinte úgy éreztük, közvetlenül alattunk kavargó a sárgásbarna, gyakran tajtékot vető víz, melynek tükrét kisebb-nagyobb örvények pötytyözték.

A kocsiúton, ha nagy volt a meleg, igencsak kapkodtuk a lábunk: perzselte cipőten talpunk a bitumenborítás. Időnként izmos muraközök vontatta stráfkocsik gurultak el mellettünk. A hidra érve (és az emelkedőn túljutva) a kocsik többnyire már nem hajszolták az állatokat; peckesen ültek a bakon, menet közben jobbra-balra tekintgettek. Akadt is itt látnivaló szépsze-rével.

Újszeged felé menet balról a rakpart szelid íve, a Stefánia klorofiloltja, túlhan pedig az eklektikus-szecessziós századvégi paloták sárga tömbjei, majd a Pick szalámigyár kéményei, érlelőtornya. Jobbról a sokpilléres vasúti híd szegte be a látványt. Ha szerencsénk volt, épp akkor pöfögött át rajta a vonat. A mozdony füstpamacsai szélszemes időben még akkor is ott lebegtek a víz felett, amikor a szerelvény már a Nagyállomásra ért.

A fuvaroskocsik platóján dugig rakott sörös-, szódaládák; másszor téglala-, cseréphalmok vagy épp cementeszsákok. Néha bort vagy ecetet szállítottak, ékekkel, kötelekkel rögzített hatalmas hordókban. A szag csóvaként követte a kocsit.

Sok mással egyetemben a szép ívelésű régi közúti hídról is azt hittem, örökéletű. Hisz — vasúti társával ellentétben, amely megsérült a 44-es esztendő nyári szőnyegbombázásai során — épen vészelté át a repülőátadásokat. Október elejének egyik délutánján — már alkonyodott — azonban beteljesedett a sorsa.

Apámmal épp gödröt ástunk a fászfűzben. Benkő úr (a házigazda) kért meg bennünket: az értékeit őrző ládát kívánta elrejtetni. Már derékig ért a gödör, épp szorgalmasan lapátoltam ki belőle a földet, amikor hatalmas detonáció rázta meg a környéket. Apám — első háborút járt, tapasztalt katona — rögtön földre vetette magát. Aztán csend lett. De olyan, mintha üvegharagot borítottak volna ránk. „Oda a híd” mondta apám.

Október közepén merészkedtünk csak el a Tiszáig. A párt szélén mintha borotvával metszették volna el a hídtestet. A feljáró épen maradt, úgy a rakparti kőív is. Azon túl vízszint már a semmi kezdődött.

Téli jégzajláskor védeni kellett a facölöpökből épült ideiglenes vasúti hidat. A közúti híd roncsainál aknavetőket állítottak fel, onnan lötték az egymást követő jégtablákat. Fantasztikusan egyszerű volt. Az olajzöld zubonyos orosz katona lövedéket suttyantott a csöbe, és a gránát már száguldott is feléle, majd a magasban megtorpant, és meredeken aláhullott.

A hídról néztük mindezt, mint valami páholyból. A megmaradt hídest legszélére ültünk, mélybe lógtunk a lábunk. Most láttuk csak, hogy a hidút bitumenje alatt hatszögletű, kátrányba áztatott fenyőköcskák rejtőztek. A robbanás hozta felszínre őket. Néhányat hazavittem. A kis kályhában úgy égtek, akár a benzin.

Néha, mikor kályhatűz lángjaiba pillantok, a régi közúti híd villan fel előttem. S szinte látom korlátjának arabeszkjeit, lámpatest-oszlopain a szárnyukat kiterjesztő vasmadarakat

PAPP ZOLTÁN

